

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA AKMEOLOGIK YONDASHUVNING AHAMIYATI

Xasanboyev Azizbek Botirali ogli

*Namagan davlat pedagogika instituti Kreativ Pedagogika va psixologiya kafedrası
o'qituvchisi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida akmeologik yondashuvning mohiyati, asosiy tamoyillari va uning ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni yoritilgan. Akmeologik yondashuv shaxsning eng yuqori rivojlanish bosqichiga — "akme" darajasiga erishishiga yo'naltirilgan bo'lib, pedagogik ta'limda bu yondashuv bo'lajak o'qituvchilarning professional kompetensiyasini, refleksiv tafakkurini va ijodiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: akmeologiya, kasbiy tayyorgarlik, o'qituvchi shaxsi, professional rivojlanish, refleksiya, kompetensiya.

ЗНАЧЕНИЕ АКМЕОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В данной статье рассматриваются сущность, основные принципы акмеологического подхода в процессе подготовки будущих учителей к профессиональной деятельности и его роль в повышении качества образования. Акмеологический подход направлен на достижение высшей ступени развития личности – уровня «акме», а в педагогическом образовании служит развитию профессиональной компетентности, рефлексивного мышления и творческой активности будущих учителей.

Ключевые слова: акмеология, профессиональная подготовка, личность учителя, профессиональное развитие, рефлексия, компетентность.

THE IMPORTANCE OF THE ACMEOLOGY APPROACH IN PREPARING FUTURE TEACHERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

Annotation: This article discusses the essence, basic principles of the acmeological approach in the process of preparing future teachers for professional activity and its role in improving the quality of education. The acmeological approach is aimed at achieving the highest stage of development of the individual - the level of "acme", and in pedagogical education this approach serves to develop the professional competence, reflexive thinking and creative activity of future teachers.

Keywords: acmeology, professional training, teacher personality, professional development, reflection, competence.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining roli nafaqat bilim beruvchi, balki ijodkor, motivatsion rahbar, ijtimoiy yetakchi sifatida ham talqin etilmoqda. Shu nuqtai nazardan, mutaxassis shaxsiga qo'yiladigan eng muhim talablar ijodkorlik, kasbiy harakatchanlik, kasbiy jihatdan uzluksiz rivojlanish va takomillashtirish qobiliyatidir [1]. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida shaxsning ichki salohiyatini rivojlantiruvchi **akmeologik yondashuv** alohida ahamiyat kasb etadi.

Akmeologiya (akme-cho'qqi, logos-fan) - ijtimoiy fanning bir tarmog'i bo'lib, u odamlarning etuklik bosqichidagi bilimlarini birlashtiradi, kattalarning turli xil hayotiy faoliyatda, shu jumladan ta'lim, o'z-o'zini tarbiyalash va kasbiy faoliyatda "akme" (cho'qqilar) ga erishish qonuniyatlarini o'rganadi. Pedagogik akmeologiya - o'qituvchilarning, shu jumladan bo'lajak o'qituvchilarning ishida kasbiy mahoratga erishish haqidagi fan. Zamonaviy kasbiy ta'lim tizimidagi akmeologik yondashuv kasbiy motivatsiyani kuchaytirish, ijodiy salohiyatni rag'batlantirish, o'qituvchining kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatga erishish uchun shaxsiy resurslarni aniqlash va samarali foydalanishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Akmeologik yondashuvning nazariy va uslubiy asoslarini yaratishda A.A.Bodalev, A.A.Derkach, N.V.Kuzmina, V.N.Maksimova, A.A.Rean, B.G.Ananayev, V.N.Tarasova, S.N.Tolstov, N.V.Kuxarev, G.I.Xozainov, O.S.Anisimov kabi olimlarning hissasi kattadir. Akmeologik yondashuvning umumiy uslubiy tamoyillari orasida olimlar (determinizm tamoyili, rivojlanish tamoyili, insonparvarlik tamoyili), maxsus metodologik tamoyillar (subyekt faoliyati tamoyili, hayot faoliyati tamoyili, potensialni aktuallikka o'tkazish tamoyili, modellashtirish tamoyili, optimallik tamoyili, operatsion-texnologik tamoyili, qayta aloqa tamoyili) ni ajratadilar [2]. Zamonaviy ta'lim jarayonida akmeologik yondashuvni amalga oshirish A. A. Derkach, N. V. Kuzmina va boshqalarning fikriga ko'ra bo'lajak mutaxassislarning kasbiy motivatsiyasini kuchaytirish, ularning ijodiy salohiyatini rag'batlantirish, shaxsning akmeologik yo'nalishini shakllantirish orqali kasbiy

faoliyatda muvaffaqiyatga erishish uchun shaxsiy resurslarni aniqlash va samarali foydalanishni ta'minlaydi.

B.G. Ananyev — eksperimental akmeologiya asoschisi hisoblanadi. U o'z ilmiy faoliyatida eksperimental yo'nalishga tayangan holda, akmeologiyani eksperimental psixologiya bilan bog'lab rivojlantirgan. B.G. Ananyevning eksperimental akmeologiyasi shaxs yetukligining mexanizmlarini, kattalar psixikasining murakkab rivojlanish jarayonlarini o'rganishga qaratilgan. U inson hayotidagi rivojlanish cho'qqilari va pasayish davrlarini, shuningdek, katta yoshli shaxsdagi involyutsion jarayonlarning o'z-o'zini rivojlantirish orqali barqaror kechishini tahlil qiladi. Mazkur yondashuv yetuk insonning ijodiy evolyutsion darajasini oshirishga, uning shaxsiy va kasbiy o'sishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi [3].

Akmeologik yondashuv - bu shaxsning kasbiy va shaxsiy rivojlanishida yuzaga keladigan muammolarni hal etishga qaratilgan tamoyillar, metodlar va vositalar tizimidir. Ushbu yondashuvni pedagogik ta'lim jarayoniga tatbiq etish, bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Akmeologik yondashuv o'qituvchi shaxsining ijodiy salohiyatini rivojlantirishga, kasbiy motivatsiyasini va muvaffaqiyatga intilishini kuchaytirishga, o'z-o'zini takomillashtirishga hamda kasbiy faoliyatda yuksak natijalarga erishish istagini shakllantirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, bu yondashuv talabalarda kasbiy bilim va ko'nikmalarni doimiy ravishda yangilash ehtiyojini, refleksiv tafakkur va ijodiy o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Akmeologik yondashuvni kasbiy ta'lim jarayonida samarali amalga oshirish, bo'lajak o'qituvchi shaxsida akmeologik yo'nalishni shakllantirish orqali, ularning kasbiy yetukligi va shaxsiy o'sishiga zamin yaratadi.

Bo'lajak o'qituvchilarni yuqori malakali va raqobatbardosh pedagog kadrlar tayyorlash sifatida tayyorlashda akmeologik yondashuvning ta'lim imkoniyatlari quyidagilarda ifodalanadi:

- bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi mazmunini akmeologik bilimlar bilan boyitishda;
- akmeologik usullar va texnologiyalardan foydalanish imkoniyatida;

- yetuklik darajasi nuqtayi nazaridan zamonaviy talaba dunyosining "professional" qiyofasini yaratishga imkon beradigan shaxsning kasbiy mahoratining xususiyatlari va bo'lajak o'qituvchi faoliyati o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilishda;

- akmeologik tahlilni qo'llashda professionallikka erishishga yordam beradigan yoki unga to'sqinlik qiladigan qonuniyatlar, mexanizmlar, shartlar va omillarni izlashni o'z ichiga oladi va ular asosida shaxsni rivojlantirish yo'llari va usullari va uning professionalligi tanlangan prognozlar tuziladi;

- oliy pedagogik ta'lim sharoitida shaxsning erishilgan shaxsiy va kasbiy rivojlanishi darajasini aniqlash imkonini beradigan tashkiliy-metodik ta'minotga asoslangan umumiy xususiyatlarni tuzishda;

- pedagogik kasbiy mahorat cho'qqilariga erishishga qaratilgan izchil samarali shaxsiy va kasbiy rivojlanishni loyihalash va amalga oshirishga tayyorlik va qobiliyatni shakllantirishda;

- bo'lajak o'qituvchilarning akmeologik ta'lim darajasini oshirishda, bu ularga mustaqil kasbiy va pedagogik faoliyatda doimiy akmeologik rivojlanishni amalga oshirishga imkon beradi (akmeologik savodxonlikdan akmeologik kompetensiyaga va refleksli boshqaruv tipidagi akmeologik madaniyatga erishishgacha) [4] .

O'qituvchilarni tayyorlash jarayonida akmeologik yondashuvni amalga oshirish maqsadi - kasbiy mahoratning eng muhim ko'rsatkichi sifatida shaxsning akmeologik yo'nalishini shakllantirishdan iboratdir.

Shaxsning yo'nalishi - bu shaxsning maqsadlari, qadriyatlari, motivlari va intilishlarini o'z ichiga olgan integral sifat. Akmeologik yo'nalish - bu shaxsni ilg'or rivojlanish shu jumladan, kasbiy rivojlanish va kasbiy va umuman hayotda maksimal ijodiy o'zini o'zi anglash tomon yo'naltiradigan sifat xususiyati.

Shaxsning akmeologik yo'nalishi mazmuniga asoslanib, uning tarkibiy qismlari aniqlandi:

- professional va qiymat yo'nalishlari,
- professional maqsadni belgilash,
- kasbiy motivatsiya va kasbiy rivojlanish istagi
- muvaffaqiyat.

Shaxsning shakllangan akmeologik yoʻnalishi: oʻz-oʻzini rivojlantirish va kasbda ijodiy amalga oshirish istagi, kasbiy va pedagogik qadriyatlarni bilish, oʻz kasbiy yoʻlini bashorat qilish qobiliyati, kasbiy qiziqishlar va taʼlim ehtiyojlarini shakllantirish [5].

Kasbiy-pedagogik taʼlimda akmeologik yondashuvni amalga oshirish samaradorligining umumlashtirilgan koʻrsatkichlari talabalarning oʻquv va oʻquv-amaliy faoliyatining ijodiy va mustaqil tabiati va ularning pedagogik faoliyatining akmeologik yoʻnalishidir.

Akmeologik yondashuvni muvaffaqiyatli amalga oshirish quyidagi pedagogik taʼsirlar ketma-ketligini kuzatish orqali taʼminlanadi:

- kognitiv,
- hissiy-baholovchi,
- motivatsion-xulq-atvor.

Akmeologik yondashuvni muvaffaqiyatli amalga oshirish — bu oʻqituvchining kasbiy shakllanishi jarayonida maqsadga yoʻnaltirilgan pedagogik taʼsirlarning izchil tizimini tashkil etishni anglatadi. Mazkur jarayonning samaradorligi uch asosiy bosqichdagi pedagogik taʼsirlar ketma-ketligini kuzatish orqali taʼminlanadi: **kognitiv**, **hissiy-baholovchi** va **motivatsion-xulq-atvor**iy darajalar. **Kognitiv bosqich**da boʻlajak oʻqituvchilarda akmeologik yondashuvning mohiyati, maqsadi va nazariy asoslari toʻgʻrisida bilim hosil qilinadi. Talabalar oʻz kasbiy faoliyatining maqsad va vazifalarini anglab yetadilar, shaxsiy rivojlanish imkoniyatlarini tahlil qiladilar. Kognitiv taʼsir oʻqituvchi nomzodining kasbiy oʻsish haqidagi tasavvurini kengaytiradi, ularni refleksiv fikrlashga va oʻz imkoniyatlarini baholashga undaydi. Bu bosqichda maʼruzalar, ilmiy tahlillar, kasbiy muammolarni hal etishga yoʻnaltirilgan interaktiv mashgʻulotlar samarali vosita boʻlib xizmat qiladi.

Hissiy-baholovchi bosqichda shaxsning oʻz kasbiy faoliyatiga nisbatan hissiy munosabati shakllanadi. Boʻlajak oʻqituvchilar oʻz kasbiga muhabbat, oʻz faoliyatining ijtimoiy ahamiyatini anglash, shuningdek, oʻz yutuq va kamchiliklariga nisbatan konstruktiv baho berish koʻnikmalarini hosil qiladilar. Hissiy-baholovchi bosqichning maqsadi — talabalarda ijobiy kasbiy “Men” obrazini shakllantirish,

o'zini o'qituvchi sifatida ko'ra olish va bu roldan faxrlanish hissini uyg'otishdir. Bu jarayonda treninglar, refleksiya mashg'ulotlari va guruhli tahlil metodlari muhim o'rin tutadi.

Motivatsion-xulq-atvoriy bosqich akmeologik yondashuvning amaliy natijasini ifodalaydi. Unda shaxs o'zining kasbiy maqsadlariga erishish uchun faol harakat qiladi, o'z ustida ishlash, o'zini rivojlantirish va yangiliklarni qabul qilish ehtiyojini his etadi. Bo'lajak o'qituvchi o'z kasbiy faoliyatini ongli ravishda boshqarishni, o'z xatti-harakatlarini rejalashtirishni va natijalarni tahlil qilishni o'rganadi. Shu tariqa, motivatsion-xulq-atvoriy ta'sir shaxsni akmeologik cho'qqiga — kasbiy va shaxsiy yetuklik darajasiga olib chiqadi.

Akmeologik yo'naltirilgan ishlarni tashkil etishning asosiy shakllari sifatida: suhbat, munozara, loyiha taqdimoti, biznes o'yin va treninglarni misol keltirishimiz mumkin. Muayyan topshiriqlarni bajarish, suhbatlar va bahslarda qatnashish, ishbilarmonlik o'yinlarini tashkil etish va o'tkazish shaxsning akmeologik yo'nalishini har tomonlama rivojlantirishga yordam beradi va tizimli kasbiy va pedagogik bilimlarning rivojlanishini va fanlararo aloqalarni anglashni ta'minlaydi.

XULOSA

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonida akmeologik yondashuvni izchil va maqsadli amalga oshirish talabalarning o'quv faoliyatining ijodiy va mustaqil tabiatini, shaxsning ijodiy kasbiy o'zini o'zi takomillashtirish va o'zini o'zi anglash istagini ta'minlaydi.

Shunday qilib, o'qituvchilarning o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda boyitib borish qobiliyati, kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan shaxsiy fazilatlarining rivojlanish darajasi, kasbiy va ijodiy o'zini o'zi rivojlantirish va o'zini o'zi amalga oshirishga yo'naltirilganligi ularning kasbiy mahoratining muhim mezonlari, kasbiy-pedagogik ta'lim sifati ko'rsatkichlari va uning maqsadli ko'rsatmalaridir.

Kelajakdagi o'qituvchilar hal qilishlari kerak bo'lgan pedagogik vazifalar har doim noan'anaviy va ko'p funktsiyali. Pedagogik faoliyat juda ko'p turli xil va yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: o'qitish, rivojlantirish, tarbiyalash, diagnostika, tuzatish, maslahat, boshqaruv, tashkiliy va aks ettirish.

Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda akmeologik yondashuvdan foydalanish ta'lim sifatini oshirishning innovatsion yo'nalishidir. U o'qituvchi shaxsining o'zini o'zi rivojlantirish, ijodiy fikrlash va reflektiv tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Akmeologik yondashuv asosida shakllangan pedagog — bu o'z faoliyatiga mas'uliyat bilan yondashuvchi, o'zini takomillashtirishga intiluvchi, zamonaviy ta'lim talablariga mos shaxsdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Бедерханова В. П. Личностно профессиональная позиция в контексте становления гуманистической реальности в образовании / В поисках гуманистической реальности: сб. науч. трудов / науч. ред. В. П. Бедерханова. – Краснодар: Кубан. гос. ун-т, 2007. – 382 с.
2. Yo'ldosheva, D. (2023). Akmeologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning kreativ kompetentligini rivojlantirishning zamonaviy pedagogik usullari. *Farg'ona davlat universiteti*, (1), 18-18
3. Tillayeva G. Akmeologiya asoslari: o'quv qo'llanma / GTillayeva. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. — T.: «Tafakkur Bo'stoni», 2014. —192 b.
4. Арипджанова А. Таълимни ахборотлаштириш шароитида олий таълим муассасалари педагогларининг креатив салоҳиятини ривожлантириш: пед. фанл. бўйича фалсафа доктори (PhD). ... дис. автореф. – Т.: 2017.
5. Бегидова, С. Н. Акмеологический подход в профессиональной подготовке будущих специалистов / С. Н. Бегидова, С. А. Хазова [Электрон. ресурс] – Режим доступа : <http://www.vestnik.adygnet.ru>
6. Axmedjanov, M. M., Tojiyev, M., & Tosheva, G. D. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. *Toshkent-2018*.